

negativa teologin. För det första föredrar Marion beteckningen «mystik teologi» istället för negativ teologi, då denna term i själva verket använts av ytterst få tänkare i den s.k. negativa traditionen. Vidare innebär denna mystiska teologi varken negation eller affirmation, utan utgör en tredje väg bortom varje predikativt påstående om Gud. Denna väg, vilken är lovprisningen, är av pragmatisk natur och saknar sanningsvärde.

Derridas något överraskande svar på kritiken är att i så fall är han överens med Marion. Vad Marion beskriver som en tredje väg är precis vad han själv sökt argumentera för i sina senare texter om negativ teologi, i synnerhet *Sauf le nom*.

Här har diskussionen kommit till en mycket intressant punkt. Marion — av diskussionens moderator Richard Kearney beskriven som hyperkristen, hyperkatolsk fenomenolog — och Derrida — kvasiateistisk, kvasi-judisk dekonstruktör — tycks ha kommit till någon form av konsensus. Men frågan är vem som dragit det kortaste strået — Marion, vars yttersta syfte är att försvara ett klassiskt kristet gudsbegrepp, eller Derrida, vars största ambition är att bevara varje tänkande, varje system öppet för *le tout autre*. Förmodligen Marion, för man kan fråga sig om inte hans Gud bortom både affirmation och negation blir så mycket «bortom» att det egentligen inte längre handlar om något annat än Derridas *différance* eller *khôra*. Med den väsentliga skillnaden att Derrida inte gör anspråk på att detta ska vara Gud, åtminstone inte i klassisk teologisk bemärkelse. Marion kommer kort sagt mycket nära den «filosofernas Gud» han under hela sin karriär sökt undergräva, dvs. en Gud som är så avlägsen våra ord och tankar att vi inte längre kan «sjunga och dansa inför honom» (Heidegger).

Vid sidan av de minst sagt givande diskussionerna mellan Derrida och Marion erbjuder *God, the Gift and Postmodernism* ett spektra av teman som sammantaget ger en mycket god bild av de diskussioner som idag förs i gränslandet mellan teologi och filosofi. Vill man skapa sig en bild av uttryck som «the religious turn» eller «post-secular philosophy» vilka börjar förekomma alltmer frekvent, är denna antologi alltså ett redskap att rekommendera.

Så är även fallet med *The Prayers and Tears of Jacques Derrida*. Vad beträffar den ovan anförda kritiken, att Derrida knappast svarar mot den bild Caputo tecknar i sin i det närmsta hagiografiska framställning, så har säkerligen en och annan fått äta upp sina invändningar. Att Derrida är en tänkare som är djupt och ärligt engagerad i teologiska frågeställningar råder det inget tvivel om för den som tagit del av *God, the Gift and Postmodernism*. Den invändning man kan ha mot Caputos bok om Derrida är att den helt saknar kritiska perspektiv. Derrida känns helt enkelt

för perfekt och ofelbar, i synnerhet som han jämförelsesvis med Augustinus, en tänkare som var väl medveten om den bristfällighet som tillkommer den i tidens flöde utkastade människan. Detta hindrar emellertid inte att boken ger en mycket god orientering i Derridas tänkande under de senaste tio-femton åren.

Jayne Svenungsson

Resuméer av doktorsavhandlingar

Robert Lemberg: *Jag, du och verkligheten. Religiös kunskap och teologi som vetenskap i John Cullbergs religionsfilosofi*. 256 sid. Åbo Akademis förlag, Åbo 2000.

Religionsfilosofen och biskopen John Cullberg (1895–1983) utvecklade under några årtionden av svensk teologihistoria ett tänkande med jag-du-filosofisk bas. Det religionsfilosofiska problem Cullberg försökte lösa är hur man efter upplysningen och Kants kunskapskritik kan tala om Gud som verklig på ett meningsfullt sätt. Uppgiften för min undersökning är att visa hur Cullberg använder sin jag-du-filosofi för att klargöra i vilken mening man kan tala om Gud som verklig efter Kants förnuftskritik, i vilken mening religiösa omdömen kan sägas uttrycka sann kunskap, samt vilka följder detta enligt Cullberg får för synen på teologi som vetenskap.

Cullbergs omedelbara religionsfilosofiska inspirationskälla är E.G. Geijer och hans «personlighetsprincip»: Utan du — intet jag. Vidare gör Cullberg religionsfilosofiskt bruk av Kants moralfilosofi och tanken på människan som medborgare i två världar: sinnevärlden och den intelligibla världen. Inspirerad av samtida fenomenologiskt och existentialistiskt tänkande vill Cullberg visa att vår verklighetsuppfattning — även vetenskapens — vilar på sociala förutsättningar. I det sociala sammanhanget skapas *verklig-hets-sammanhanget* som fungerar paradigmiskt och anger verklighetens gränser. Det sociala sammanhanget har i sin tur genom det moraliska medvetandet religionen som grund, argumenterar Cullberg. Om det vetenskapliga tänkandet förnekar Guds existens, förnekar det samtidigt sin egen grundval, är Cullbergs slutsats.

I avhandlingen framhålls att det för Cullberg är av största vikt att frågan om Guds existens inte rycks ut ur det religiösa troslivets sammanhang, trots hans

ambition att genom en filosofisk förutsättningsanalys påvisa Guds verklighet. I det levda religiösa livets sammanhang blir religiösa formuleringar meningsfulla. Cullberg uppfattar inte den kristna trons formuleringar som teorier om eller avbildningar av verkligheten, utan som formuleringar uppstagna ur ett gemensamt trosliv. Cullberg uppfattar de kristet-religiösa formuleringarna som bottnande i omdömet «du är min Gud». Detta är det religiösa ur-omdömet. Det har karaktären av en trosbekännelse snarare än av ett teoretiskt omdöme.

I avhandlingen analyseras vissa religionsfilosofiska centrala begrepp hos Cullberg, nämligen religiös uppenbarelse, religiös kunskap och religiös sanning.

Den religiösa uppenbarelsen, kunskapen och sanningen visar sig konsekvent sammanhånga med den personliga gudsrelationen inom ramen för kyrkans sociala sammanhang. Cullberg förankrar även teologin i religiös praxis. Det religiösa livet med gudsrelationen i centrum är den primära källa ur vilken en gemensam trosreflexion och en vetenskaplig teologi sekundärt kan träda fram. Cullbergs ambition är att något av det ursprungliga gudsmötets omedelbarhet och friskhet skall återfinnas ännu i den vetenskapliga teologin. Teologin skall i möjligaste mån lämna ett åskådarperspektiv och inta ett deltagarperspektiv. Här blir emellertid teologins vetenskaplighet svår att upprätthålla.

IN MEMORIAM

Gustaf Wingren in memoriam

Gustaf Wingren var en av de i samhället, kulturen och kyrkorna mest kända svenska teologerna under 1900-talets andra hälft. Vid sidan av bland andra Nathan Söderblom, Einar Billing, Anders Nygren och Gustaf Aulén kommer han att nämnas som ett av det förra seklets stora teologiska namn.

Wingren föddes 1910 och växte upp i Valdemarsvik, vars miljö formade honom och de problem han upplevde och tänkte över. Han kunde senare i Lund ofta uppleva att det var i Valdemarsvik och inte vid akademien som det verkliga livet levdes. Likväl förblev han i Lund och vid akademien hela sitt liv, trots lockande kallelser från andra håll. I *Mina fem universitet*, 1991, har han berättat om sitt liv och sin teologiska utveckling.

I Lund kom han som student i kontakt med lunda-teologin och Lutherforskning. Hans ovanligt väl-skrivna avhandling, *Luthers lära om kallelsen*, 1942, senare översatt till flera språk, behandlade Luthers nyskapande lära om det vanliga mänskliga arbetet. 1947 följde en bok om teologin hos Wingrens andre inspiratör, Irenaeus. Båda dessa böcker skrevs enligt dåtida vetenskapliga ideal, en immanent systematisk metod, men de innehöll teologiskt sprängstoff, som senare skulle brisera i konflikten med Wingrens lärare Anders Nygren.

Wingren menade att teologin i kristen kontext skulle syssla inte bara med det specifikt kristna utan också med allt som förenade det mänskliga livet, «skapelsen», med evangeliet. Ett sådant program fann han inte i lundateologin. 1947 vikarierade han i Basel för Karl Barth och tog intryck av dennes kerygmatiske teologi men fann motsvarande typ av brist på anknytning mellan det mänskliga och det kristna i denna som hos Nygren.

1949 kom så *Predikan*, «den enda av mina skrifter som röjer en gnista av begåvning hos författaren» enligt Wingren själv. Det var en formidabel bok, som stred mot all dåtida god svensk teologisk konvention och höll på att kosta honom den efter Nygren ledigblivna professorsstol han trots allt fick och sedan uppehöll i 25 år. Som professor i vad som kallades teologisk etik gjorde han sin stora livsinsats.

Den teologiska kritik som legat dold i Wingrens tidigare böcker kom snart till öppen polemik mot Nygrens teologi, särskilt i *Teologiens metodfråga*, 1954. Han låg därefter i en för en utomstående ovanligt repetitiv polemik med Nygren. Det var hårda debatter mellan dem i Lund; man kan läsa deras inlägg i *Svensk Teologisk Kvartalskrift* från 1956. Nygren kunde med sin filosofiska skärpa visa på metodiska svagheter hos Wingren och denne ville visa på teologiska brister hos Nygren. Trots deras